

**ОГЛЯД АВТОРЕФЕРАТІВ ДИСЕРТАЦІЙ ТА НАУКОВИХ СТАТЕЙ З ОБЛІКУ
ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ***Досліджено основні проблемні питання, що розглядаються в дослідженнях
вітчизняних та зарубіжних науковців***Ключові слова:** *основні засоби, облікове відображення.*

Постановка проблеми. Для дослідження проблем пов'язаних з особливостями облікового відображення основних засобів необхідно вивчити існуючий доробок науковців з даної тематики.

Метою даного дослідження є визначити ступень висвітлення питань з обліку основних засобів в наукових працях дослідників та з'ясувати проблемні моменти, що залишаються не вирішеними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у розвиток обліку основних засобів зробили наступні українські автори: А.А. Белоусов, О.Г. Боброва, М.І. Бондар, О.П. Гаценко, О.О. Горошанська, А.Ф. Гуменюк, Л.В. Гуцаленко, О.М. Десятнюк, В.М. Діба, С.М. Євтушенко, В.В. Жук, В.А. Замлинський, М.М. Зюкова, Н.А. Карасьова, В.П. Карев, В.В. Кириченко, В.С. Котковський, В.Ю. Ларіков, Л.О. Леонова, В.І. Леонтьєва, Л.Д. Лисова, А.М. Михайлов, С.О. Михайлов, І.О. Михайлов, О.А. Наумчук, О.Ю. Омельченко, О.В. Пасько, М.В. Півторак, Л.Г. Семеген, В.С. Семйон, С.В. Стахурська, Н.І. Федоронько, С.В. Хома, Р.Л. Цебень, С.О. Шевченко, Л.Д. Шурда, І.О. Щєбликіна, А.В. Янчев [1].

У Росії дослідження питань обліку основних засобів на рівні докторських дисертацій за період з 1997 до 2011 р. здійснювали: О.А. Александров, Г.В. Жданкин, С.Н. Иванников, Г.Е. Каратаева, Ю.М. Курдукова, А.И. Малыгина, А.С. Нечаев, Н.Н. Поташкова, В.В. Приображенская, Н.А. Сологунова, И.В. Фецкович, Т.В. Жукова.

Викладення основного матеріалу. У процесі дослідження особливостей бухгалтерського обліку та контролю експлуатації та вибуття основних засобів у науковій та практичній літературі використано наступні слова: "основні засоби", "основні фонди", "нерухоме майно", "необоротні активи". Тому необхідно з'ясувати дані поняття є "категоріями", "поняттями" чи "термінами".

Так, наприклад, в словнику іноземних слів російської мови "категорія" пояснюється як: група, розряд однорідних предметів, осіб чи явищ, що відрізняється від інших певними ознаками; крайня межа узагальнення понять; класифікація речей за їх природою; група або розряд, що включають в себе однорідні предмети або поняття; відділ або розряд, в якому групуються схожі між собою в будь-якому понятті предмети; наукове поняття, що виражає найбільш загальні властивості і зв'язки явищ дійсності, одне з найвищих в ієрархії наукових понять. Ушаков Д.Н. в "Тлумачному словнику" трактує "категорію" як найвище родове поняття, що означає який-небудь найбільш загальний розряд речей, предметів або їх ознак. У "Великому тлумачному словнику російської мови" С.А. Кузнецов під поняттям, що відображає найбільш загальні властивості і зв'язки явищ матеріального світу; родовими поняттями, що відображають розряд явищ, понять з найбільш загальними їх ознаками розуміє "категорію". Автори найновішого філософського словника даний термін пояснюють як максимально загальне поняття, яке формується як останній результат абстрагування від особливих ознак предметів.

Що ж тоді розуміти під "поняттям"? Прохоров А.М. "поняття" трактує як: форму мислення, що відображає важливі властивості, зв'язки і відносини предметів і явищ в їх протиставленні та розвитку; думку або систему

думок, що узагальнює та виділяє предмети деякого класу по визначеним загальним і в сукупності специфічним для них ознакам [1, с. 353]. Такі автори як Л.Ф. Ільчов, П.Н. Федосєєв, С.М. Ковальов та В.Г. Панов під "поняттям" розуміють думку, що відображає в узагальненій формі предмети, явища дійсності і зв'язки між ними за допомогою фіксації загальних і специфічних ознак [3]. Ушаков Д.Н. "поняття" пояснює як логічно розкладену загальну думку про предмет, що включає ряд взаємопов'язаних ознак. Карпенко Л.А., Петровский А.В та Ярошевский М.Г. в "Короткому психологічному словнику" пропонують наступне визначення "поняття": "це одна з форм логічного мислення, найвищий рівень узагальнення, характерний для мислення словесно-логічного". Один з авторів "Великої радянської енциклопедії" А.Г. Спиркин вважає, що "поняття" – це форма мислення, що відображає значимі властивості, зв'язки та відносини предметів та явищ в їх протиставленні і розвитку.

Розглянемо погляди вчених щодо розуміння слова "термін". Так на думку А.М. Прохорова - це слово або словосполучення, що призначене точно визначити поняття та його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери [1, с. 473]. Чудинов А.Н. вважає, що це прийнятий умовний вираз, назва, що притаманна будь-якій науці, ремеслу; Попов М. – це прийнята всіма в області науки, мистецтва або ремесла назва предмета чи дії, або цілий вираз, що коротко і ясно передає відому всім думку. В великому словнику іноземних слів автори "термін" визначають як слово, яке є назвою точно визначеного поняття.

Проаналізувавши думки різних вчених можна зробити наступні висновки: назва "необоротні активи" є категорією, оскільки позначає групу однорідних предметів; "нерухоме майно" – поняттям, тому що так називають предмети певного класу за визначеними загальними і в сукупності специфічними для них ознаками, а ось "основні засоби" та "основні фонди" є термінами, оскільки відображають вираз, що притаманний такій науці як бухгалтерський облік і позначають назву предмету, що коротко передає точно визначене поняття.

Перш за все, проаналізуємо автореферати дисертацій з даної теми. Для отримання результатів використовувалася інформаційна база Житомирської наукової бухгалтерської школи. Ключовими категоріями для відбору дисертацій обрано: "основні засоби" та "необоротні активи".

Дискусійні питання з обліку основних засобів на підприємства є досить багатограними. Дослідженням цієї теми займалися багато науковців у різні часи. Одним з результатів наукової діяльності є дисертація. Тематика дисертаційних досліджень найбільш повно представляє актуальні проблеми в науковій та практичній діяльності.

У зв'язку з цим, розглянуто автореферати дисертаційних досліджень з метою здійснення їх систематизації за такими напрямками: за спеціальностями, за роками захисту; за предметом та об'єктом дослідження та за елементами наукової новизни.

Протягом 1992-2010 рр. українськими вченими захищено 34 кандидатських та 1 докторську дисертації, які частково або повністю присвячені проблемам обліку, оцінки та ефективності використання основних засобів на підприємстві.

Структура кількості досліджених наукових праць науковців України в розрізі спеціальностей за 1992-2010 рр. представлена в табл. 1.

¹ Тут і далі прізвища авторів наведено мовою оригіналу

Таблиця 1. Аналіз авторефератів дисертацій України в розрізі спеціальностей за 1992-2010 рр. [2]

Спеціальність	Рік	Автори
08.06.04 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит; 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)	1997	Гуцаленко Л.В.
	1998	Лисова Л.Д.
	1999	Десятнюк О.М., Горошанська О.О.
	2001	Бондар М.І.
	2002	Діба В.М.
	2003	Белоусов А.А.
	2004	Євтушенко С.М., Кириченко В.В., Леонова Л.О., Янчев А.В, Зюкова М.М.
	2005	Наумчук О.А.
	2006	Карев В.П., Омельченко О.Ю., Півторак М.В., Жук В.В.
	2007	Ларіков В.Ю.
	2008	Леонтьєва В.І., Хома С.В.
2009	Цебень Р.Л.	
2010	Гуменюк А.Ф.	
08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит	2001	Котковський В.С.
08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК	2005	Пасько О.В., Гайдучок Т.С.
	2006	Щебликіна І.О., Утенкова К.О., Федорчук О.М.
08.00.04 - економіка та управління підприємствами	2008	Стахурська С.В., Фурсов О.І.
08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами;	1996	Гарасим П.М. (д.е.н.)
	2004	Труш Ю.Т.
	2005	Дейнега І.О., Швець Н.В.
08.00.05 - економіка и управление народным хозяйством	1992	Пугачова К.М.

За даними табл. 1 можна зробити висновок, що в Україні найбільше дисертаційних робіт захищено за спеціальністю 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит”; 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)” (62,86 %), що є достатньо важливою передумовою організації достовірного та ефективного обліку основних засобів. Основні засоби є актуальною темою досліджень також для науковців інших спеціальностей, таких як 08.07.02 “Економіка сільського господарства і АПК” (14,29 %),

08.04.01 “Фінанси, грошовий обіг і кредит”, 08.06.01 “Економіка, організація і управління підприємствами” (11,43 %) та інші. Дані дисертаційні дослідження розкривають питання законодавчого, фінансово-економічного та податкового регулювання обліку основних засобів та ефективність їх використання.

Структура кількості досліджених наукових праць науковців Російської Федерації за 1968-2009 рр. представлена в табл. 2.

Таблиця 2. Аналіз авторефератів дисертацій Російської Федерації в розрізі спеціальностей за 1968-2009 рр. [2]

Спеціальність	Рік	Автори
08.00.12 – бухгалтерский учет, статистика	1974	Малыхина А.И.
	1982	Кругляк Б.С.
	1998	Кондакова Н.М.
	2002	Жданкин Г.В., Жукова Т.В., Каратаева Г.Е., Нечаев А.С.,
	2003	Александров О.А., Сологубова Н.А., Шарамеева О.А.
	2004	Аверьянов Б.А., Банк В.В., Голощапов А.Д., Лисенков А.М., Листопад Е.Е.
	2005	Кирликов А.Н.
	2006	Иванников С.Н., Курдукова Ю.М., Амелина Ю.О., Слабинский Д.В.
	2007	Фецкович И.В., Носырева Е.Е., Окунева И.И., Иванова Р.И.
	2008	Абдалова Е.Б., Волгин С.В.
	2009	Букия В.И., Иванова Ю.О., Кокурин А.А.
08.00.05 – экономика и управление народным хозяйством: экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами (строительство; сфера услуг)	1976	Кондратьева В.В.
	2000	Бобылев В.В.
	2003	Зайцева Н.Н.
	2004	Алиев Р.Б., Сазонова С.В.
	2005	Гаврилова Ж.Л., Черепанова М.В., Афанасьев П.А.,
	2006	Ключенко Р.А., Клейнерман А.В., Курунова В.О.
	2007	Амян К.Г., Ашихмина О.А., Жуков А.П., Барзыкина Г.А., Грабарь Н.А.
	2008	Шамара А.А., Гармаева Е.М., Кондратова Е.П., Алиев А.Р., Маркина А.А.
	2009	Демевен И.В., Горюнов Р.И., Костина Л.Ф., Сапрыкина А.Е., Михайлов О.В.
08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит	2008	Аксёнов Е.В.
08.00.5 – экономика, организация управления и планирования сельского хозяйства	1974	Гнатышак Л.Н.
08.601 – бухгалтерский учет и анализ хозяйственной деятельности	1970	Демьяненко Н.Я.
594 – экономика, организация и планирование сельского хозяйства	1968	Цехмистренко Ю.Ф.

За даними табл. 2 можна зробити висновок, що в Російській Федерації найбільше дисертаційних робіт було захищено за спеціальностями 08.00.12 “Бухгалтерський облік, статистика” та 08.00.05 “Економіка і управління народним господарством”, що складає 29 авторефератів з 59 (49,16 %) та 26 з 59 (44,08 %) відповідно. Це свідчить

про те, що такий об'єкт як основні засоби є актуальною темою досліджень науковців різних країн та спеціальностей. Дані дисертаційні дослідження розкривають не лише питання обліку основних засобів, але й їх відтворення, оновлення, управління та шляхи підвищення ефективності використання основних засобів.

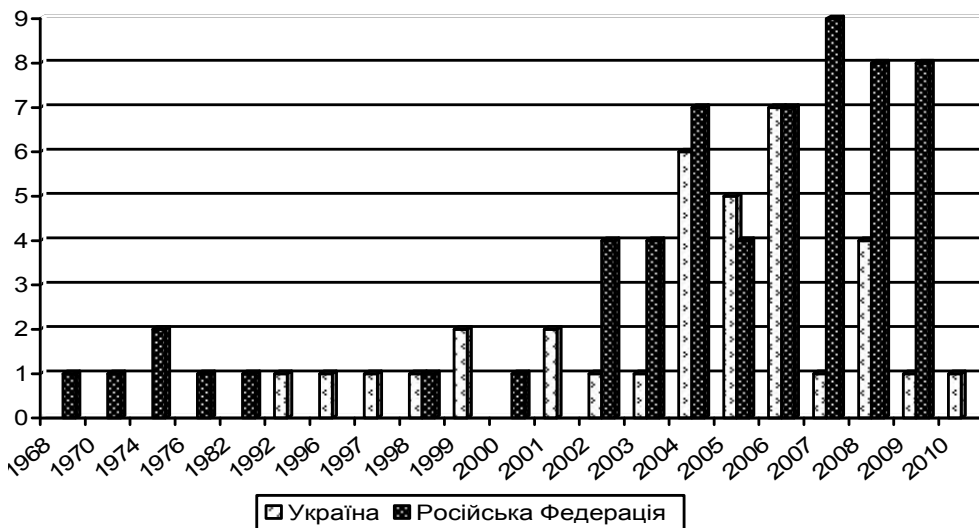

Рис. 1. Динаміки кількості авторефератів дисертаційних досліджень в Україні та Російській Федерації: порівняльний аспект

Як видно з рис. 1 в різні періоди кількість наукових досліджень щодо питань обліку основних засобів варіюється. Більшість з розглянутих дисертаційних досліджень вітчизняних науковців припадає на 2004, 2005 і 2006 рр., менша частина – на 1992, 1996-1998, 2000-2003 та ін. Зростання актуальності даної теми пояснюється реорганізацією системи обліку України на початку XXI ст. та прийняттям ряду нормативних документів, стандартів і методичних рекомендацій. Зокрема, ця реформація була спричинена зорієнтованістю економічної політики України на досягнення міжнародного рівня, що частково здійснилося внаслідок вступу України до Світової організації торгівлі у 2008 р. Такі зміни призвели до потреби розвитку та вдосконалення методики та організації обліку даної сфери дослідження, що й відбулося на початку XXI ст.

Причинами невеликої кількості дисертаційних досліджень та їх відсутності в період до 2000 року є здебільшого усталеність методики обліку основних засобів за часів командно-адміністративної економіки СРСР, яка існувала в Україні впродовж 90-х рр. XX ст.

Вважаємо, що недосконалістю наукових досліджень вітчизняних вчених є те, що вони розглядають проблеми обліку основних засобів в

загальному, що не дозволяє повністю висвітлити питання з обліку основних засобів в різних галузях народного господарства.

Щодо Російської Федерації, то більша кількість захищених дисертацій припадає на 2002-2009 рр., що спричинено реорганізацією сфери оподаткування шляхом прийняття у 1998 р. першої частини Податкового кодексу Російської Федерації в якій розглядаються загальні питання оподаткування, та у 2000 р. другої частини, де висвітлено оподаткування за окремими видами податків. Прийняття Податкового кодексу призвело до ряду змін, які відбувалися ще протягом наступних років (деякі статті Податкового кодексу вводилися в дію в 2002, 2005 рр.).

Аналіз авторефератів дисертацій в розрізі видів економічної діяльності за напрямом облік основних засобів (необоротних активів) надав змогу проаналізувати структуру захищених дисертацій в Україні, Росії і Білорусії, яка для більш наочного відображення зображена на рис. 2.

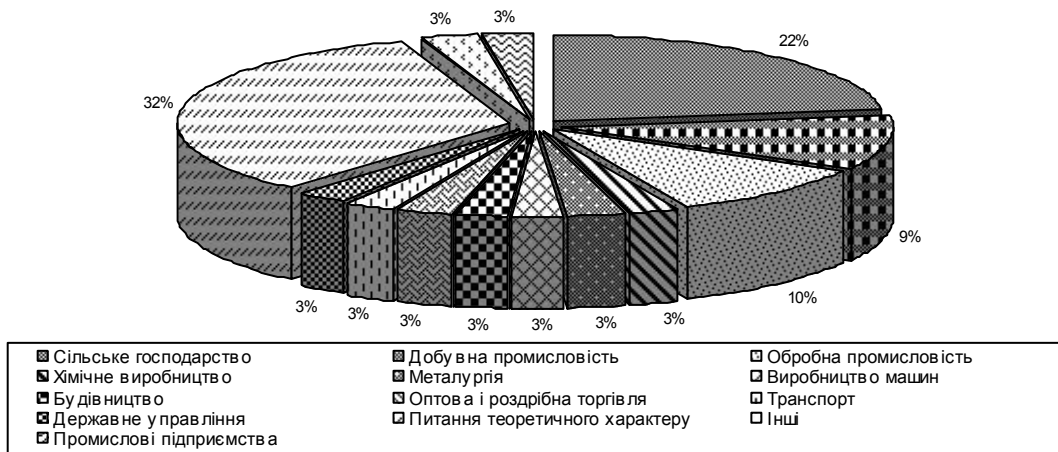

Рис. 2. Структура авторефератів дисертацій економічного спрямування в розрізі видів економічної діяльності за напрямом "основні засоби" "необоротні активи" за період з 1997-2011 рр. (Україна)

За даними рис. 2 можна зробити висновок, що в Україні найбільшу питому вагу у структурі захищених дисертацій становлять питання теоретичного характеру за напрямом облік основних засобів (необоротних активів) (32 %), також значну частку питанням обліку основних засобів приділено у сільському господарстві (22 %). Найменше уваги приділено питанням обліку основних засобів у хімічному виробництві (3 %), добувній промисловості (3 %), державному управлінні (3 %), транспорті (3 %),

оптовій і роздрібній торгівлі (3 %), будівництві (3 %), виробництві машин (3 %), промислових підприємства (3 %), та інших видах економічної діяльності (3 %).

Також для визначення ступеня висвітлення питань облікового відображення основних засобів є необхідним проведення аналізу наукових статей. Для цього згруповано наукові статті з досліджуваної теми за питаннями, які розглядаються та визначено частку кожного з них в загальній сукупності (табл. 3).

Таблиця 3. Аналіз наукової літератури (матеріалів, тез, статей)

№ з/п	Питання, що розглядалися	Кількість	Питома вага, %
1.	Класифікація основних засобів	14	6,86
2.	Вибуття, ліквідація основних засобів	7	3,43
3.	Надходження основних засобів	2	0,98
4.	Оцінка основних засобів	20	9,81
5.	Ремонт, оновлення та поліпшення основних засобів	33	16,18
6.	Нарахування амортизації (знос), амортизаційна політика	52	25,5
7.	Переоцінка та індексація основних засобів	14	6,86
8.	Облік руху основних засобів	2	0,98
9.	Поняття основних засобів	6	2,94
10.	Внесення основних засобів до статутного капіталу	2	0,98
11.	Безоплатне отримання основних засобів	1	0,49
12.	Аналіз основних засобів	12	5,88
13.	Формування облікової політики основних засобів	6	2,94
14.	Придбання основних засобів шляхом обміну	1	0,49
15.	Облік основних засобів в умовах комп'ютеризації, автоматизації	4	1,96
16.	Аудит основних засобів	12	5,88
17.	Оренда основних засобів	3	1,47
18.	Облік основних засобів в бюджетних установах	1	0,49
19.	Облік основних засобів в умовах стандартизації	1	0,49
20.	Проблеми обліку основних засобів в умовах трансформації	1	0,49
21.	Реальність інформації в обліку	1	0,49
22.	Забезпеченість основних засобів	1	0,49
23.	Оцінка ефективності використання основних засобів	4	1,96
24.	Відображення показників наявності основних засобів в статистичній звітності	1	0,49
25.	Визнання основних засобів	2	0,98
26.	Нормативне регулювання	1	0,49
Всього		204	100

З табл. 3, видно, що найбільше в науковій літературі розглядаються питання амортизації основних засобів (25,5 %), їх ремонту, поліпшення і оновлення (16,18 %) та оцінки (9,81 %) основних засобів. Така тенденція була зумовлена неточністю законодавства, в частині вибору методу амортизації, віднесення основних засобів до певної групи та віднесення частки витрат на ремонт до витрат у обліку для цілей оподаткування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В результаті дослідження авторефератів дисертацій та наукових статей встановлено недостатній рівень висвітлення питань облікового відображення експлуатації і вибуття основних засобів. Проаналізувавши автореферати дисертацій за напрямом "основні засоби" та "необоротні активи" було встановлено, що переважна більшість робіт розкриває особливості обліку основних засобів в розрізі певної галузі. Також аналіз авторефератів дисертацій показав, що тільки деякі аспекти, які являються об'єктом нашого дослідження, а саме в частині ремонту, використання та відтворення основних засобів розглядали такі вчені як В.В. Кириченко, В.Ю. Ларіков, В.І. Леонтьєва, Л.О. Леонова, О.В. Пасько, А.В. Янчев, А.Ф. Гуменюк, Г.Е. Каратаєва, В.А. Замлинський. Провівши аналіз

наукових статей за темою дослідження було встановлено, що малодослідженими залишилися питання сутності основних засобів та їх експлуатації.

Список використаної літератури:

1. Большая Советская Энциклопедия. (В 30 томах) / [авт.-уклад. Прохоров А.М.]. – [Изд. 3-е.]. – М., "Советская Энциклопедия", 1975. – Т. 20. – 608 с. 2. Электронный каталог диссертаций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissland.com>. 3. Философский энциклопедический словарь / Л.Ф. Ильичёв, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалёв, В.Г. Панов. – М.: Советская энциклопедия. – 1983.

ПИРИЖОК Стелла Євгенівна – здобувач Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– облікове забезпечення основних засобів на підприємстві;
– проблеми нормативно-правового регулювання системи бухгалтерського обліку.

Надійшла до редакції: 14.04.12 р.